

*MƏQALƏ***Şəhla Qurbanova**

Azərbaycan-Asiya ədəbi əlaqələri şöbəsinin aparıcı elmi işçisi,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

sehlaqurbanova@yahoo.com

242*1 (16) 2020***Arundati Royun «Kiçik şeylərin Tanrısı» romanında cinsi ayrışdırılış**

Hindistandakı qədim dini ədəbiyyata görə, kişi və qadın Tanrı Lord Brahmanın övladlarıdır. Mifoloji istinadlarda qadına “Şakti” və ya kainatın gücü deyilirdi. Həmin istinadlara əsasən müxtəlif səbəblərdən Tanrılar müsibətlər və cinlər tərəfindən işgəncəyə məruz qaldıqda, qadın İlahənin gücünün təcəssümü kainatı xilas etdi. Zaman keçdikcə Hindistanda qadınının “Şakti” adlandırılan cəmiyyətdəki mövqeyi dəyişikliyə məruz qaldı. Qədim dövrlərin İlahəsi kişi cəmiyyətinin istismar obyektinə çevrildi. Dini etiqadlar qadını İlahə halına gətirsə belə, təəssüf ki, onu hind cəmiyyətində heç də bütün kişilər “varlıq” kimi tanımır, ona ikili standartlı münasibət bəsləyir. Düşüncələrin və rəftarın tamamilə fərqli olduğu, yəni tanrılara ibadət edildiyi digər tərəfdən də qız və qadınların istismar edildiyi bir cəmiyyət.

Ənənəvi hinddilli yazılar istisna olunmaqla ingilis dilində yazılmış hind yazıları xronoloji olaraq bir kişi “qalası” olmuşdur. Eyni tendensiya Arundati Royun “Kiçik şeylərin Tanrı”sında da müşahidə olunur. İdeal qadın Sita və ya ideal kişi Rama (Ramayana eposu qəhrəmanları) kişi müəlliflərin təsəvvürünün məhsulu idi. Qadın yazarların gəlişi ilə qadınları əsasən kişilərin, cəmiyyətin, ideologiyanın və mədəniyyətin vəhşiliklərinin qurbanı kimi göstərmək çox yayıldı. Qadın yazıçılar kişi şovinizmi və qadınlara qarşı törədilən vəhşilikləri bu və ya digər şəkildə araşdırdılar. Qurbanlar mədəniyyət, adət, din, cəmiyyətin qəbulu, tanınması kimi bəhanələrlə kişinin qadına

qarşı qeyri-insani rəftarı olan insanlardır. Son onilliklər ərzində Hindistanda qadınların statusu bir çox dəyişikliklərə məruz qalmışdır. Hər iki cinsin bilikləri eyni hesab edilməli və qadına yalnız mənəvi varlıq deyil, həm də rasional olaraq baxılmalıdır. İxtiyar bərabərliyini inkar etməyin əksinə olaraq, qadına hörmət dünyanın ehtiyacı olduğu ən böyük islahatların bir hissəsidir. Dünya əhalisinin yarısını təşkil edən qadınlar insan fəaliyyətinin bütün sahələrində kişilərlə bərabər mövqedə deyil. Adətən, fəzilət əldə edərkən kişi ilə qadın arasında fərq olduğu, qadınların gücsüz olduğu iddia edilir. Onlar evlərinə qapadılmış, məzlum və həyatlarını yaşamaq üçün mövcud müştərək imkanları bölüşməkdə məhdudlaşdırılmışlar. Hətta dəyişən müasir bir mühitdə belə, sosial dəyişiklik astanasında durduğu üçün onların vəziyyəti hələ də müdafiə olunmur. Kişilərdən qorunmaq üçün qadınlara köləlik öyrədilir; verilən təhsil eyni olduğu üçün cinslər arasında heç bir fərq yoxdur. Azadlığın yayılması ilə bütün insanlıq daha ağıllı və fəzilətli olacaqdır.

Hindistan müstəqillik əldə etdikdən bəri həyatın müxtəlif sahələrində irəliləyiş əldə etmişdir. İndiki dövrdə ingilis dilində yazılan hind əsərləri böyük əhəmiyyət qazanmış, qlobal bir dil olaraq ingilis dili asan bir ifadə vasitəsinə çevrilmişdir. Hindistanlılar ingilis dilini yaradıcı ifadə vasitəsi kimi istifadə edirlər. Qadın yazıçılar ədəbi aləmdə silinməz iz buraxıblar. Onlar ədəbi bacarıqlarını qadınlar və onların dünyasına aid əsərlər yazmağa cəmləşdirməklə, ayrışeçkilik yaşayan qadınlara edilən əzab və məşəqqətləri öz yazılarında müzakirə edirlər. Kamla Markandaya, Rut Pravar Jabvala, Qita Mehta, Qita Hariharan, Namita Qokhale, Şobha De, Şaşi Deşpande, Bharati Mukerji, Manju Kapur, Arundati Roy və başqa yazarlar qəhrəmanlarının daxili aləmindəki problemləri ətrafı təsvir edərək insan münasibətlərinin bu şəbəkələrinin fərdlərə, xüsusən də qadınlara necə təsir etdiyini öz əsərlərində əks etdirmişlər. Bütün bu yazıçılar qadın qəhrəmanlarının patriarxal cəmiyyətə qarşı mübarizəsini, kişilərin cəmiyyətə hakim münasibətini, ənənəvi nizam, sistem və cinsi bərabərsizliyini təsvir etmişlər.

Bu gün ədəbiyyat insan münasibətlərinin dəyişməsindən ciddi narahatdır. Hindistan yazıçıları, xüsusilə də qadın yazarlar bu məsələyə yanaşmış və insan münasibətlərinin müxtəlif aspektlərinə; kişi-qadın münasibətləri, valideynlər, uşaqlar və fərdi cəmiyyət də daxil olmaqla bu səpgidə müxtəlif sahələrə toxunmuş, əsasən də kişi-qadın münasibətlərinə qarşı daha həssaslıq göstərmişlər. Belə yazıçılardan biri də 1997-ci ildə ədəbiyyat üzrə “Man Booker” mükafatına layiq görülən və xaricə köçməyib Hindistanda yazıb-yaradan, kitabı bestseller olan “Kiçik şeylərin Tanrısı” (1997) romanının müəllifi məşhur Suzanna Arundati Roydur (1961). Yazıçı həm də insan hüquqları və ətraf mühit məsələləri ilə məşğul olan siyasi fəallardan biridir. Roy ilk romanı olan “Kiçik şeylərin Tanrısı”nı 1992-ci ildə yazmağa başlamış, 1996-cı ildə tamamlamışdır. Roman yarı-avtobiografikdir və böyük hissəsi yazıçının uşaqlıqda Aymənəmdəki yaşamış həyatı təcrübələrini özündə cəmləşdirir. “Kiçik şeylərin Tanrısı”nın nəşri A.Roya şöhrət gətirmiş və ədəbiyyat sahəsində “New York Times” tərəfindən ilin seçilən kitablarından biri olaraq siyahıya alınmışdır.

“Kiçik şeylərin Tanrısı” sevgi və mübarizə romanıdır. Bu romanı oxumaq üçün 1996-cı ilə geri dönməyə dəyər. Kitabın hekayəsi 1960-cı illərin sonlarında Hindis-

tanın siyasi kontekstinə doğru irəliləyir. Tarixi məqamlardan birbaşa bəhs edən bir neçə paraqraflar müxtəlif siyasi partiyalar arasındakı gərginliyi, eləcə də, ölkə və xalqın idarəçiliyi uğrunda mübarizəni göstərir. A.Royun yazı üslubu möhtəşəmdir. İstənilən bir əsər çoxyönlü, mürəkkəb görünərsə, onun süjet xətti zəngin, istiqrarlı, mistik bir axına bənzər. Arundati Roy “Kiçik şeylərin Tanrısı” romanında xüsusilə laqeyd münasibət göstərilən qadınlara və işçilərə özünün rəğbət və inqilabi münasibətini nümayiş etdirir; qadınların cəmiyyətdəki acınacaqlı vəziyyətini real şəkildə göstərir. O, həmçinin hər şeydən məhrum olan, qandaldan və yaxud çətinliklərdən uzaq bir həyatı arzulayan, xoşbəxtliyə can atan qadınlara sevgi hisləri bəsləyir.

“Kiçik şeylərin Tanrı”sı romanı lirik dil və poetik ifadə ilə qadağan hesab edilən məhəbbətin darmadağın etdiyi bir ailənin dramını ifadə edir. Varlı bir ailənin gözəl qızı Ammu onlarla birlikdə işləyən, cəmiyyətin ən aşağı səviyyəsindən olan bir işçiyə aşiq olur. Aşıqlar bir-birlərinə dərin sevgi və ehtirasla bağlanırlar. Bu sevginin sonunun olmadığını bilə-bilə “kiçik şeylər”lə qane olurlar; gələcək barədə düşünməzlər ...Arundati Roy fantaziyasını işə salaraq keçmişə qəfil geri dönmələr edir, heç gözlənilmədən romanı faciəvi sonla bitirir. Əsərdə 1960-cı illərin sonlarında müstəqilliyini yenidən əldə etmiş Hindistanın cənubunda baş verən hadisələr; siyasi qarışıqlıq, kasta sisteminin ürküdücü təzyiqi və sosial tabular aydın görülür.

Ammu personajı vasitəsilə Roy romanda həтта əxlaq üçün ikili standart göstərir. Romanda hadisələr atası Delhidə işdən ayrıldıqdan sonra valideynlərini müşayiət edərək Amənəm şəhərinə yola düşən əsas personajlarından biri olan Ammu ilə başlayır. Balaca qız ikən o, narahatlıq, əsəbilik və daima alovlanan həyat atəşi ilə qarşılaşır. Əslində, mübahisəli ailə münasibətlərinin məhsulu olan Ammu atasının anasına qarşı qəddarlığına (mis bir vaza ilə döyülməsinə) öz gözləri ilə şahid olur. Əsərin qəhrəmanı Ammu sosial vəziyyəti “əgərlər”, “ammalar”, “enişlər” və “yoxuşlar”la dolu olan biridir. Əvvəlcə o, açıq səmada azad bir quş kimi sərbəst uçur, lakin birdən-birə qanadları rəhmsiz cəmiyyət tərəfindən amansızcasına kəsilir və bu yolla da aşağıya - tozlu yolda sürünməli olduğu yerə endirilir. Ammu atası və həyat yoldaşı tərəfindən alçaldılmış, pis rəftar edilmiş, polis tərəfindən təhqir edilmiş və qardaşı tərəfindən didərgin salınmış faciəvi bir həyat yaşayan şəxsdir. Bu personaj vasitəsilə Arundati Roy kişinin qadın üzərində hökmranlığını döyəcəyir. Deyir ki, Tanrının möhtəşəm yaradılışı olan qadınlar, sadəcə oyuncaq və ya zövq obyekt deyil, kişilərin başqa ehtiraslarını təmin etmək üçün bir vasitə deyil, onlar insan həyatının ən zəngin bir hissəsidir. Hekayə bizi gənc bir qadının valideyn evindən ayrılıb və əkilərin atası ilə evlilik arzusunda olduğu dövrə aparır. Qadın qəhrəmanın varlığının qarmaqarışıq halları və çılğınlıqları Rahel və Estapen (əkilələr) ilə əlaqələndirilir. Romanda uşaqlıq dövründə qızların ataları tərəfindən necə davranmaları, evləndikdən sonra isə həyat yoldaşlarının onlarla necə davrandıqları və cəmiyyət tərəfindən necə rəftar edildiyi göstərilir. Romanda qadınlara kişilərin instinktiv ləzzətini təmin etmək üçün gözəl ət parçaları kimi davranıldığı açıq şəkildə ortaya qoyulur. Sanki onlar ipləri kişilərin əlində olan və bu kişilərin onları istədikləri şəkildə rəqs etməyə məcbur etdiyi marionetlərə bənzəyirlər. Eyni zamanda, A.Roy qadınların üsyankar münasibətini təqdim edərək, bəlkə də, bir şəxsə nə qədər çox təzyiq edilərsə, bunun qarşılığında əks re-

aksiya verəcəyini göstərməyə çalışır. Ammu çox səbr etdikdən sonra yoldaşını tərk edir. Bundan başqa, Veliuta ilə əlaqəsi də ailəsinə və cəmiyyətinə qarşı üsyanın açıq bir formasıdır. Roman kişilərin üstünlük təşkil etdiyi mühafizəkar cəmiyyətdə kişi və qadın münasibətlərində qadın tərəfindən passiv itaətkarlıq göstərilən mühafizəkar cəmiyyətdə ikili əxlaq standartlarını amansızcasına ifşa edir.

Yaşadığı ölkədə ər evini tərk etmək tək cə şəxsiyyətini itirmək deyil, həm də sosial rədd olunma deməkdir. Beləliklə, həm cəmiyyət, həm də ailə tərəfindən məhdudlaşdırıldığı üçün cəmiyyətə və onun ciddi etik standartlarına üsyan edir, sevgi qanunlarını pozur və hər zaman qorumaq üçün çox çalışdığı əkiləri məhv edir. Onun yaşadığı cəmiyyətdə həyatında kişi olmadığından, ümumiyyətlə, hörmətə layiq deyildi. Ammunun çıxılmaz vəziyyətini təsvir etməklə A.Roy boşanandan sonra bir qadının başına gələn hadisələri öyrənməyə çalışır. Ayamənəmdə Ammu tam boşluq, təklik və yadlaşma yaşayır. Yazıçı Ammu personajı vasitəsi ilə evli qadının yadlaşmasını, lazımsız birinə çevrilməsini araşdırır və nümunələr verməklə göstərir ki, Hindistan cəmiyyətində bir qadın ailə quranda avtomatik olaraq şəxsiyyətini itirir, onun tam varlığı ümumiyyətlə ərinin adı ilə müəyyən edilir. Digər tərəfdən, Ammunun qardaşı Çakonun evliliyi də daxil olmaqla demək olar ki, bütün cəhətlərdən uğursuzluqla üz-ləşməsinə baxmayaraq, nəinki isti qarşılana, üstəlik ailənin sərvəti və var-dövlətinin layiqli varisi olaraq qaldı. Çako bacısı Ammuya utanmazcasına deyir: "What's yours is mine and what's mine is also mine"²⁷². - "Sənə aid olan şey mənimdir, mənim olan da mənimdir". Niyə? Çünki Ammunun qız övladı kimi əmlaka dair heç bir iddiası yox idi və hətta məhkəməyə verə bilməzdi.

Beləliklə, Roy kişi şovinist cəmiyyətinin bütün düşüncələrini oxucuya çatdırır. Hindistan cəmiyyətinə hakim olan miflər və adət-ənənələrlə bağlı bir sıra suallara cavab verməyə çalışır. Qeyd edir ki, bir qadına daha böyük səbr və ya dözümlülük gücü verilir, ancaq ailədəki və ya cəmiyyətdəki mövqeyi baxımından ədalətli bərabərlik prinsipinə uyğun davranılmadığını söyləyir. Yazıçı bunu Mamaçinin gözünün ağrı-qarası olan Çakonu nümunə verməklə göstərir, xüsusilə Papaçinin onu döyməsinin qarşısını aldıqdan sonra. Amma Çako anasına qarşı kobud rəftar edir, atası Papaçiyə bənzər şəkildə qonaqların yanında anasına qarşı ədəbsiz hərəkəti Ammunu pərt edir. Bu romanda Mamaçi oğluna xüsusi sevgisini göstərən və müəyyən dərəcədə qızı Ammuya qarşı laqeyd olan tipik bir hindli anasını təmsil edir. Mamaçi oğlu Çakonun ən böyük səhvini, aşağı siniflərdən olan qadınlarla əlaqəsini qəbul edir və onu dəstəkləyir, halbuki qızı Ammunun eyni və ya kiçik səhvləri cinayət kimi görünür.

Mamaçi kimi, Beybi Koçama da bir fikri irəli sürüb, lakin başqa bir rəftar və münasibət göstərən ikiüzlüdür. O, Çakonun digər qadınlarla əlaqəsini qəbul edir, ancaq Ammunun hərəkətlərinə etiraz edir. Bundan başqa Ammuya qarşı Mammaçi və Çakoda soyuq münasibətə səbəb olan təşviqat aydın görünür. Hətta Beybi Koçama ona verdiyi əzablardan sadist zövq alırdı; buna səbəb Ammunun taleyinə təslim ol-maması və mübarizə aparması idi.

A.Roy oxucunun diqqətini uğursuz ailə həyatı və məhrum olunmuş məhəbbət faciəsinə yönəldir. Qadınlar bu və ya digər şəkildə fərqli kontekstlərdə qurbandırlar.

272 Arundhati Roy. *The God of small things*. Random House file, 2008, p.27.

Ya zərərin qurbanı olurlar, ya da ona qarşı üsyan edirlər və ya nəticədə qəbul etməyi öyrənirlər. Romanın ən əvvəlində kişi eqosuna bir nümunə olan Papaçi ədəbsiz və inadkar davranışları ilə “yüksəliş” doğru irəliləyir. Həmişə ondan on yeddi yaş kiçik olan həyat yoldaşı Mamaçi üzərində hakim olmaq istəyir. Papaçi yoldaşının cazibədar və gözəl olması faktı ilə heç vaxt barışa bilmir və Mamaçının bu gəncliyinin əksi olaraq Papaçının qocalan zehmində bir əqli pozğunluq yaranır: “He was seventeen years older than Mammachi, and realized with a shock that he was an old man when his wife was still in her prime”²⁷³. - “O, Mamaçidən on yeddi yaş böyük idi və arvadının hələ həyatının baharında olduğu halda özünün qoca olmasını anlayanda şok yaşadı”.

Papaçi öz həyat yoldaşının sənətində və işində inkişaf etdiyindən məmnun olmayan kişilər kateqoriyasına aiddir. O, onun “Cənnət turşuları və konservləri” fabrikinin sahibi kimi məşhur olmasına dözə bilmirdi. Heç vaxt ona turşu hazırlamaqda kömək etmirdi, çünki turşu hazırlamağın hökumətin yüksək vəzifəli keçmiş bir işçisi üçün uyğun iş olduğunu düşünmürdü. Arvadının şöhrətinə həsəd aparırdı və oğlu Çako müdaxilə edən günə qədər onu hər gecə amansızcasına döyürdü. Daha sonra dərin xəyal qırıqlığı ucbatından su təsisatı açarı ilə özünün sevdiyi qırmızı ağacdən düzəldilmiş yellənən kreslosunu darmadağın edib qırır, çünki onu Ammu xoşlayırdı.

Bir qadın olaraq, Arundati Roy romanda cinsi təzyiqə dair dərin narahatlığını da ifadə edir. Onun dünyasında bir qadın yalnız bir kişinin fiziki zorakılığından əziyyət çəkmir, eyni zamanda, onun emosional laqeydliyi və abırsızlığından iztirab çəkir; kişi öz gücünü terror yolu ilə qadınlara qarşı işlədir. Bundan başqa şovinst və arvaddöyən Papaçi zaman-zaman verandada oturur və Mamaçi haqqında evə gələn qonaqlarda pis təəssürat yaratmaq üçün köynəklərindən düşməyən düymələri tikir və o, həqiqətən də sadist davranışlı bir insandır.

Papaçi evliliyin kişinin qadın üzərində hökmranlığından başqa bir şey olmadığına inanır. Onun üçün həyat yoldaşı istənilən vəziyyətdə öhdəsindən gəlinə biləcək, hətta evdən qovula biləcək bir obyektidir. Həyat yoldaşı Mamaçi Vyanada skripka dərsləri aldıqda, müəllimi onun qabiliyyətindən çox təsirləndi və sevinəcəyini düşünərək bu barədə Pappaçiyə məlumat verdi. Həyat yoldaşının uğurunu tərifləmək əvəzinə, sadist bir münasibət göstərir: “Mammachi’s violin lessons were abruptly discontinued when her teacher Launsky-Tieffenthal, made the mistake of telling Pappachi that his wife was exceptionally talented and in his opinion, potentially concert class”²⁷⁴. - “Müəllimi Launski-Tieffenthal səhvən Pappaçiyə həyat yoldaşının olduqca istedadlı olduğunu və onun fikrincə, potensial konsert sinfi olduğunu söyləməsi ilə Mamaçının skripka dərsləri birdən dayandırıldı”.

Papaçi kişi-şovinst düşüncəsilə qızların kollec təhsilinə ehtiyacı olmadığına inanır, yalnız İngiltərəyə təhsil almağa göndərdiyi oğlu Çako üçün pul xərcləyir. Öz qızı Ammuya təhsil almağa icazə vermir. Halbuki oğlu orda heç də yaxşı işlərlə məşğul olmur. Bu ayrışkiliyin yeganə səbəbi Ammunun qız olmasıdır və buna görə də onun kollecə getməyə haqqı yoxdur, çünki bəzi pravoslav insanlar kollecdəki qadın-

273 Arundhati Roy. *The God of small things*. Random House file, UK, 2008, p.22.

274 Arundhati Roy. *The God of small things*. Random House file, UK, 2008, p.27.

ların korlanmış olduğuna inanırlar. Əslində, Papaçi deyir: “...college education was unnecessary expense for a girl, so Ammu had no choice but to leave Delhi and move with them”.²⁷⁵ - “...kollec təhsili qız üçün lazımsız bir xərc idi, buna görə Ammunun Delhidən ayrılmaqdan və onlarla birlikdə köçməkdən başqa çarəsi qalmadı”. Kollec təhsili almaqdan məhrum olmaqla yanaşı, evlilik də onun üçün çətin bir bəhanə oldu, çünki ona cehiz verilə bilmirdi. O, Amənəmdə özünü ev işləri və darıxdırıcı mexaniki işlə məhdudlaşdırılan əsir kimi hiss edir.

Bütün bunlar romanda bir qədər fərqlidir. Əslində, bu gün də, qadınların vəziyyətinin əsaslı şəkildə yaxşılaşmasına baxmayaraq, Hindistanda bəzi yerlərdə xurafatçı və mühafizəkar düşüncəli bir çox insanlar qızların ali təhsil almalarına qarşıdır. Nəticə etibarilə, yazıçı kişi ilə qadın arasında böyük fərq qoyan cəmiyyətin riyakar əxlaq kodeksinə hücum edir.

Hindistanda çap edildiyi dövrdə ənənələrə zidd olduğu üçün böyük mübahisələrə səbəb olan “Kiçik şeylərin Tanrısı” romanı öz şəxsiyyətlərini, mənliliyini əldə etmək üçün kişilərin hökmranlıq etdiyi bir cəmiyyətdə mübarizə aparan qadınların acınacaqlı vəziyyətinin həqiqi əksidir. Romanda həyatın qadınlar üçün, xüsusən də Ammu kimi tərks edilmiş qadınlar üçün az seçim təklif etməsi göstərilir. Müəllif romanda “atalar və övladlar” kimi əbədi mövzudan tutmuş, siyasi hərəkətlərə və Hindistanda “toxunulmazlar”ın roluna qədər bir çox vacib məsələni qaldırır. Şübhə yoxdur ki, “Kiçik şeylərin Tanrısı” zövqləri, duyğuları oyadan, xatirələri, hisləri yada salan qoxuların təsviri, sevgi, ağrı, ziddiyyətlər, eləcə də haqsızlıqlara münasibət fonunda yazılmış bir əsər olaraq Hindistan ədəbiyyatında öz mövqeyini saxlaya biləcək.